

ילקוט

"גלות וגאולה"

והוא

ילקוט אמרות טהורות

מספרי רבותינו הקדושים זי"ע

מאיזביצא ראדזין

בענייני בית המקדש, גלות וגאולה

בו יבואר גודל מעלת בית המקדש ועניין חורבנה

ומהות עניין הגלות וסבלות בני ישראל

וכן מאמרי קודש הנוסכים טללי עידוד ונוחם בלב ישראל קדושים

באורך ימי הגלות והחורבן

ומראים באצבע כי לא ייטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב

וכי בית המקדש של מעלה נבנה ועומד על כנו ועל כליו

ומצפה להתגלות השכינה ובוא הגאולה השלימה

שתיגלה ותיראה עלינו בזמן קרוב במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון!

מהדורה מחודשת

יוצא לאור בס"ד

בימי "בין המצרים" תשפ"ג

על ידי מכון "תפארת ראדזין"

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

במקום הקדמה

מצורף בזאת לתועלת המעיינים, לרגל ימי "בין המצרים" וזמן הציפוי לישועה – קובץ פנינים מתוך ספרי מרנן רבותינו הקדושים זי"ע מאיזביצא ראדזין, מלוקטים בס"ד מתוך ספריהם הקדושים ומאוספים מתוך קטעי דברי תורה ארוכים, אחת הנה ואחת הנה, זעיר פה וזעיר שם, כמאסף מן השבלים – ערוכים בתבנית שקל להבין הדברים, בבחינת "מועט המחזיק את המרובה".

המאמרים סודרו לפי נושאים העוסקים בעניין מעלת בית המקדש וחורבנה, ובנושאי גלות וגאולה. דברי התורה מפי רבותינו הקדושים זי"ע נכתבו כולם בסגנון צח ובהיר בלשון שגורה ומובנת, למען ירוץ כל הקורא בו. כמו כן נוספו מאמרים חדשים על פני שנים הקודמות, והכול נוסח בס"ד בשפה מדוברת.

ויהי רצון שיקוים בנו במהרה בחינת "פֶּאֶשֶׁר שְׁמַעְנוּ, כֵּן עוֹד נַחֲזֶה", ובחינת "וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים" במהרה בימינו – אמן כן יהי רצון!

ה מ ע ר כ ת

כל הזכויות שמורות

למכון "תפארת ראדזין"

להוצאת והפצת תורת רבותינו הקדושים זי"ע

מאיזביצא ראדזין

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

תוכן הענינים

א. בית המקדש, במעלתה ובחורבנה

- א. בית המקדש בעצמו, היה מתפלל עבור ישראל.....5
- ב. בבית המקדש – אף הדומם הינו למעלה מתפיסת האדם.....6
- ג. בבית המקדש ראו כולם הנהגה נסית, ובאו לאמונה בהנהגה האלוקית אף במקומות של הסתר.....6
- ד. בית המקדש וירושלים היו משמרים תמיד את הכרת הבורא, ומשם הייתה ההכרה מתפשטת על פני היישוב כולו.....8
- ה. בית המקדש חרב רק למטה ולמראית עין, אבל למעלה הכול עומד על מכונו, כולל הקרבת הקרבנות.....8
- ו. הקב"ה האיר עיניהם של אנשי כנסת הגדולה, עד שראו שהבית לא נחרב רק למטה, ולא נפגם כלום בכבוד שמים.....10
- ז. הקב"ה קרע גלימה שלו בעת החורבן, שזהו רק "מלבוש החיצון".....11

ב. ענייני הציפייה לגאולה

- א. גודל מעלת ונחיצות הציפייה לישועה.....12
- ב. השם יתברך נוטע קיווי וציפייה לישועה בלב בני ישראל.....14
- ג. עיקר הגלות, שלב האדם אטום ומסתפק ב"פכים קטנים", ואין אנו מצפים לטובתנו העיקרית.....14
- ד. הישועה העתידה תבוא, בעת שלא ייראה לישראל שום מוצא ועצה.....15
- ה. השם יתברך משגיח על ישראל ואינו נותן להם ליפול ברוחניות לגמרי ח"ו, כדי שיוכלו תמיד לשוב אליו בחזרה.....16

ג. ענייני בניין ירושלים וגאולה העתידה

- א. הקב"ה בונה את ירושלים בכל שנות הגלות מסבלם של ישראל...17
- ב. לעתיד לבוא יהיה לפלא, איך ישראל סבלו כל כך הרבה, ונשארו נאמנים להשם יתברך.....19
- ג. עניין משיח שנולד בעת חורבן הבית, להורות כי לא ייטוש ה' עמו אפילו לרגע אחד.....19
- ד. ישועת ישראל העתידה תהיה בעניין כזה, שיתגלה למפרע שישראל לא היו משועבדים תחת האומות כלל.....20
- תמונות עתיקות מן הכותל המערבי והר הבית.....22

מרום מראשון מקום מקדשינו

גלופה עתיקה של מקום המקדש והר הבית בירושלים עיה"ק ת"ו
מתוך דפוס ירושלים הראשון של ר' ישראל ב"ק מדפיס [שנת תר"ז]

בית המקדש – גודל מעלתה בבניינה ובחורבנה

(א)

בית המקדש בעצמו – היה מתפלל עבור ישראל

כִּי בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא... [ישעיה נז, ז]

אומר מרן בעל "בית יעקב":

בית המקדש היה בו עצמו כוח התפלה, ששם נקבע ונתאסף תמצית התפלה הקבועה בליבות בני ישראל. שכל מי שהיה מתפלל במקומו, התפלל דרך ארץ ישראל, ומשם התאספו כל התפלות והתקבצו אל בית המקדש כמאמר שלמה המלך ע"ה בתפלתו:

"וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְאַתָּה תִשְׁמַע אֶל מְקוֹם שְׁבַתְךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם.. וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכֹל־דִּרְכּוֹ אֲשֶׁר תִּדְעַתְּ אֶת־לִבּוֹ.. וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־ה' דְּרָךְ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבֵּית אֲשֶׁר־בְּנִיתִי לְשִׁמְךָ.. וְהִתְפַּלְלוּ אֵלַיךָ דְּרָךְ אֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאֲבוֹתָם, הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ וְהַבֵּית אֲשֶׁר־בְּנִיתִי לְשִׁמְךָ.. וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאַתָּה תִּחַנְתֵּם"...

כה נמלא הבית ונספג בתפילות ישראל מכל מקומותיהם, עד שהיה הבית עצמו מתפלל כביכול עבור ישראל! מכאן נקבע שמו לעד בתור 'בית תפלה'.

[בית יעקב, פרשת ויקהל אות ו]

מוסיף ואומר רבנו "בית יעקב":

בית המקדש היה בו כוח הזה, שכל תפלה שהתפלל בו איש לצרכיו ועבודתו, אף אם לא נענה כלשונו לא היה הולך בו לריק חלילה, אלא היה נספג בין קירותיו וכתליו הקדושים.

ומכוח תפלות הללו שנספגו באבני כתלי בית המקדש, נקבע בו כוח התפלה שכזה, שכל מי שנגש וקרב למקום הקודש נתעורר בכוח תפלה עצום ורב, לשפוך שיחו לפני א-ל בורא עולם. ולכך זה שמו אשר ייקרא לו "בית תפלה".

[בית יעקב, פרשת צו אות ט]

¹ מלכים א, ח (פסוק ל ואילך).

[ב]

בבית המקדש אף ה'דומם' הוא למעלה מתפיסת אדם

בית המקדש – אומר רבנו "אורחות חיים" זצ"ל – קדושתו כה רמה ונשאת היא, עד שגם "דומם" שבו עלה במעלות והוליד והצמיח ועשה פרי.

כך הננו מוצאים בחז"ל במסכת יומא²:

"בשעה שבנה שלמה בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב,

והיו מוציאות פירותיהן בזמנן, וכשהרוח מנשבת בהן נושרין..." [ע"כ]

כל זאת באה כאמור מכוח קדושה העצומה ובלתי נתפסת שהשתרשה בבית המקדש, שמשם הייתה עולה עבודתן של ישראל למרומים, והדברים השפיעו עד כדי כך, שאפילו דומם שבו היה עושה פירות מכוח קדושה הקבועה בו.

לפי שקדושת בית המקדש הינה למעלה מכל תפיסת אדם. ומכוח זאת יצאו לפועל בבית המקדש הרבה נסים באופן תמידי, כמאמר חכמינו ז"ל "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש"³. שבמקום קדושה זה שררו חוקים אחרים מאשר בכלל הבריאה, עד שאפילו "מקום ארון" שהיה מרכז המקדש, לא היה תופס בו מקום כלל ולא מיעט חללה מאומה, שכן לא היה מן המידה.

[סוד ישרים על התורה, פרשת שופטים, וילך]

[ג]

בבית המקדש ראו כולם הנהגה נסית,

ומכוחה באו לאמונה בהנהגה האלוקית אף במקומות הסתר

"אז אמר שלמה, ה' אמר לשפן בערפל, בנה בניתי בית זבל לך, מכון לשבתך עולמים" (מלכים א, ח, יב-יג)

כתובים אלו, העוסקים בבניין הבית שבנה שלמה, מבארם מרן הקדוש בעל "תפארת יוסף" ז"ע כך:

בבית המקדש הייתה התגלות עצומה של שכינת א-ל, עד שמכוחה פעלו בה נסים רבים באופן תמידי דבר יום ביומו, כמאמר חכמינו ז"ל: "עשרה נסים

² יומא כא, ב.

³ מסכת אבות, פרק חמישי, משנה ה.

נעשו לאבותינו בבית המקדש...⁴, וכן אירעו בו עוד נסים בקביעות כמו שאמרו "בשעה שבנה שלמה בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירות, וכשהרוח נושבת בהן היו פירותיהם נושרין שנאמר "ירעש כלבנון פרו..."⁵, שהכירו כולם שהדומם משבח להשם כמו ה'מְדַבֵּר'.

לשם מה שימשו נסים הללו שבבית המקדש, ומדוע פעלו הם שם דווקא?

אלא שכידוע, הנהגת הקדוש ברוך הוא בעולם הינה בדרך של הסתר, שאף כי "כבודו מלא עולם" מכל מקום העולם [=לשון 'העלם'] מכוסה בהסתר פנים והאלוקות שבמעשה הבריאה הינה מכוסה וטמונה בחומריות, עד שאין רואים את ההנהגה האלוהית שבבריאה. כל זאת למה? לפי שחפץ השם יתברך במעשה ידי אדם וביגיעתו, שיהיה מקום לעבודת ישראל בעולם. ואילו היה הכול גלוי ומפורסם באופן תמידי, אזי לא הייתה עבודת האדם כרוכה ביגיעה כלל, ולא היה מקום להיטיב לאדם עבור 'יגיע כפיך כי תאכל..', הלכך הסתיר הבורא יתברך ברחמיו את מעשיו בבריאה, כדי שהבריות יצטרכו לעמול ואז יקבלו שכר טוב תמורת יגיעתן.

אכן, מקום בודד השאיר הבורא יתברך בעולם, לבל תתעלם מן אדם הנהגה האלוהית לחלוטין – זהו "בית המקדש". במקום עליון זה, פעלו כוחות אחרים לגמרי, והשגחה העליונה הייתה פועלת בגלוי לעין כל. מכוח הנהגה מיוחדת זו, שלה עדים היו בני ישראל תמיד בעת עלייתם להקרבת קורבנות ובימי הרגלים, ראו הכול ויכלו להבין, כי אף הנהגה הנסתרת שמבחוץ, הינה הנהגה אלוהית ממרומים אלא שהיא נסתרת באופן מכוון מלמעלה.

וזוהו שאומר הכתוב:

"אֲזַי אָמַר שְׁלֹמֹה, ה' אָמַר לְשֹׁפֵן בְּעֶרְפֶּל" – היינו, שרצון הבורא הינו להסתתר בערפל ותחת כסות ומעטה בכל מקומות הנהגתו, אכן "בְּנֵה בְּנֵי יְתִי בֵּית זָבַל לָהּ, מְכוֹן לְשִׁבְתָּךְ עוֹלָמִים", כלומר בית המקדש הנבנה נועד בכבודו למען יוצב ויתקיים מקום מיוחד בעולם, שבו תיגלה הנהגתו יתברך לעין אדם, עד שמכוחו יוכל אדם להכיר בהנהגתו יתברך שמו הפועלת בכל מרחבי היקום.

[תפארת יוסף, פרשת פקודי]

⁴ מסכת אבות, פרק חמישי, משנה ה.
⁵ יומא כא, ב.

בירושלים ובבית המקדש הייתה שמירה תמידית להכרת הבורא

8

**עַל־חֻמֹּתֶיךָ יְרוּשָׁלַיִם הַפְּקִדְתִּי שְׁמֵרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה.. הַמְזֻכָּרִים
אֶת־ה' אֶל דְּמֵי לָכֶם (ישעיה סב, ו)**

ירושלים – אומר רבנו "בית יעקב" – היא הנקודה המרכזית של היישוב בעולם, וממנה הולכת הקדושה ומתפשטת על פני כל היישוב. מזו הסיבה מצוי היה בירושלים בית המקדש ואבן השתייה, אשר הימנה הושתת העולם.

לכן היו מופקדים עליה "שומרים" במשך יומם ולילה בלי הפסק, אשר תפקידם היה לשמור שלא יהיו ישראל שכחים מן השם יתברך אף לא לרגע אחד מרגעי היממה. שכן עיקר 'העבודה' של אדם הינו, שיהא מכיר תמיד בבורא עולם וימליך אותו על הבריאה ועל כל עצמותו בכל עת ובכל שעה.

דבר זה היה מתרחש בתדירות מוחלטת בבית המקדש מבלי הפסק, וזהו מאמר הנביא "על חומתיך.. הפקדתי שמרים כל היום וכל הלילה.. המזכירים את ה'", היינו שמכוח השמירה העליונה הקיימת ברציפות בבית המקדש, היו זוכרים את השם יתברך תמיד בכל רגע ורגע.

וזו ההכרה העליונה הייתה מתחילה ויוצאת מירושלים ומארץ ישראל בכלל, וממנה הולכת ומתפשטת על פני כל הארץ והיישוב, כפי מאמר חז"ל במדרש (תנחומא קדושים) שיודע היה שלמה המלך ע"ה איזה רצועה בארץ ישראל יוצאת לכוש, והיה נוטע בה פלפלים, שהוא גידול המיוחד לארץ כוש, וכיוצא בזה, שעל זה אמר הכתוב ". כי כל המשיכות יוצאות ובאות מארץ ישראל שאינה חסרה כלום כמאמר הכתוב "לא תחסר כל בה"ו. וכגודל מידת הקירבה לארץ ישראל ולירושלים, כך גדלה ההמשכה, וההכרה האלוקית הייתה שם ברורה יותר, וההיפך בגדול המרחק ממנה.

(בית יעקב, בא אות א)

[ד]

בית המקדש חרב רק למראית העין

אבל למעלה הכול עומד על מכונו, כולל הקורבנות

הכתוב בעת בניין בית המקדש מעיד אומר: **וְהַפִּיֵת הַזֶּה יְהִי עֲלִיּוֹן**⁷. מהי משמעותו של 'עליון' זה, שהכתוב מיחסו לבניין הבית??

מאיר מרן הקדוש "בית יעקב":

"עליון" זה פירושו, שקיום "בית המקדש" הינו מושג גבוה ונשגב למעלה מתפיסת האדם.

כה נשגב הוא מתפיסת האדם, עד כי למרות שחרב הבית ואין הוא עומד וקיים בפועל, מכל מקום קדושת הבית פועלת תמיד אף בעת שאיננו רואים אותה ונוכחים בה. וכפי שהעידו בנו חז"ל הקדושים במאמרם: "שראו מזבח בנוי, ומיכאל-ל השר הגדול [בשמים] עומד ומקריב עליו"⁸!

ללמדנו, אומר מרן "בית יעקב", שהבית הזה הינו אכן "עליון" ונעלה מתפיסת אדם, עד שאין בכוחו וביכולתו לקבלו ולראותו בכל עת ובכל שעה.

וכבר קבעו לנו חז"ל: "קדושת בית המקדש, קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא"⁹! היינו שבאמת עומדים המה הכתלים, וכל הכלים חיים וקיימים, רק שמעיני בשר נעלם ונסתר זאת, לפי שלא נשאר לנו מכל זאת רק הארה קטנה.

וזהו שנאמר אודות בית המקדש "וְהַבַּיִת הַזֶּה יְהִי עֲלִיּוֹן", שזו הבטחה נשאת ועומדת לעד מבלי הגבלת זמן. ולכאורה כיצד אפשרי הדבר, הלוא בית המקדש חרב כידוע בעווננו עד היסוד בה?? אלא שהיא הנותנת והוא אשר דברנו: קדושת המקדש קיימת ונותרה לעד, אלא שהתעלטה למעלה ונותרה נסתרת ונעלמת מעינינו, עד כי יבוא שילה ותיגלה עלינו בקרוב.

[בית יעקב, פרשת תזריע, א; פרשת יתרו, סז]

ההתגלות מזמן שבית המקדש היה קיים, וכן קורבנות התמיד וקרבת המועדים, אומר רבנו "בית יעקב", לא בטלו בעולמות העליונים, בשום זמן מן הזמנים.

כעניין שמפורש בגמרא¹⁰ שמקום המזבח נתגלה לעולי הגולה לאחר חורבן בית ראשון, על ידי שראו נביאים שבהם כי מזבח בנוי, ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו, ולפי דעה נוספת, מכל אזור הר הבית הריחו את הריח של קטורת מן העבר, וממקום שעמד שם המזבח לפניו, הריחו ריח של אברים

⁸ זבחים סב, א.

⁹ מגילה י, א; ובעוד הרבה מקומות.

¹⁰ זבחים סב, א.

שקרבו על גבי המזבח¹¹. הרי לנו שהקרבת הקורבנות הייתה נמשכת למעלה, אף בזמנים שלאחר חורבן הבית.

לפי שרק בתפיסת "עולם הזה" לעיני בשר, נראה שחסרה התגלות זו בעולם הזה, אכן פנימיות הקדושה באמת נשארת לעד ולעולם.

[בית יעקב, פרשת אחרי, אות יג]

[ה]

הקב"ה האיר עיניהם של אנשי כנסת הגדולה, עד שראו
שהבית לא נחרב רק למטה, ולא נפגם כבוד שמים

בגמרא מבואר, כי כינוי "אנשי כנסת הגדולה" שדבק בחכמים שבתחילת בית שני, נובע מכך שהם הם שהחזירו עטרה ליושנה בשבחים שעיתרו הם לבורא.

כך מסופר בגמרא, כי עד לימי ירמיה הנביא היו משבחים ומפארים לא-ל יתברך בתואר "הָאֱלֹהִים הַגְּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא", שאמרו משה רבנו בתורה¹². כיוון שחרב בית המקדש וישראל גלו מארצם, עמד ירמיהו נביא החורבן והתבטא בכאב: "נוכרים מקרקרים ומרקדים בהיכלו, איה נוראותיו"? לא אמר 'הנורא'! עד שבאו 'אנשי כנסת הגדולה' בדור הסמוך לבניין בית שני, והחזירו עטרה ליושנה, לפי שכך אמרו: "הן הן גבורותיו, והן הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה, איך אומה אחת יכולה להתקיים בין שבעים זאבים"? החזירו הם אמירת שבח "הנורא" על הקב"ה, ועל שום כך זכו לתואר הנכבד "אנשי כנסת הגדולה"¹³.

אומר מרן הקדוש "אורחות חיים":

ביאור הדברים, שבא השם יתברך והאיר עיניהם של 'אנשי כנסת הגדולה' שאמרו 'הן הן גבורותיו', היינו שלא נחסר כלום ח"ו מכבוד שמים, ומלכות שמים לא נפגמה מעולם. לפי שבאמת הבית לא נחרב בעצם ובמציאות ממש, רק לעיני בשר הוא נחרב, כדרך שמבואר בכתוב "וְהַפִּיט יְהִיָּה עֲלֵיוֹן"¹⁴ והעידו חכמים שראו עדיין את מיכאל השר הגדול שבשמים עומד ומקריב במזבח קרבן.

¹¹ גמרא, שם.

¹² דברים י', יז.

¹³ יומא ט, ב.

¹⁴ מלכים-א, ט-ח.

וכן מבואר ב"זוהר הקדוש"¹⁵ [=בתרגום ללשון הקודש]:

"שנו חכמים, אלו אבני היסוד של ציון וירושלים, חס ושלום ששלטו בהן העמים, ולא שרפו אותן ולא נשרפו! אלא כולם גנוזים וגנום הקב"ה, ולא נאבד אחד מהם. וכאשר ישוב הקב"ה ויקומם את ירושלים על מקומו, אלה אבני היסוד הקדמונים ישובו למקומן הראשון!" [=ע"כ דברי זוהר הקדוש, שם]

אומר בלשונו רבנו "אורחות חיים":

"זה האיר השם יתברך לאנשי כנסת הגדולה, שלא נפגם מעולם חס ושלום כבוד שמים. ולזה היו הם אומרים: "הן הן גבורותיו, הן הן נוראותיו!"

[מין "אורחות חיים" ז"ע, סוד ישרים לליל פורים, אות כה]

[7]

הקב"ה קרע "גלימה" שלו בעת החורבן – שזהו רק 'לבוש החיצון'

"עֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר זָמַם, בַּצֵּעַ אִמְרָתוֹ" (איכה ב, יז)

ב"זוהר הקדוש"¹⁶ מבאר, כי הקב"ה קרע שולי גלימתו "בזע פורפירא דיליה" [=אמרתו' מלשון חלוק]. וביארו המפרשים, כי גלימה זו גנוזה היא כביכול במחיצת הקב"ה מן ימים הקדמונים, וביום שנחרב בית המקדש, קרע הקב"ה גלימה הזאת שלו, שהיא כבודו ותיקונו של שכינה [=ע"כ].

מין בעל "אורחות חיים", מפרש כוונה הפנימית של אמרת "זוהר הקדוש" כך:

פירוש הדברים, שבעת חורבן בית המקדש רק ה'לבוש' נקרע כביכול, כמאמר הכתוב "והבית הזה יהיה עליון"¹⁷. היינו, שהשם יתברך מנהג שם הנהגתו באופן שהינה למעלה מתפיסת האדם, ושם "מְקַטֵּר וּמוֹגֵשׁ לְשִׁמוֹ"¹⁸ ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב במקדש של למעלה. ורק ה'לבוש' של בית המקדש של מטה, הוא נתבטל.

¹⁵ זוהר הקדוש פרשת פקודי, דף רמ ע"ב.

¹⁶ פרשת נח, דף סא ע"ב.

¹⁷ לעיל הערה 13.

¹⁸ על פי: מלאכי א, יא.

לכך מסיים ב"זוהר הקדוש" [שם] לאמור, שרק בבית החיצון [המכונה "בתי בראי"] עצוב לפניו כביכול, ושם במקומו "מלאכי שלום מר ובפיון"¹⁹, ואלו בבית הפנימי ["בתי גוואי"] "עז וחדוה במקמו"²⁰!

ובספר "תפארת החנוכי" בפרשת וישב²¹, מוסיף רבנו בשם אביו הקדוש מרן "בית יעקב", כי בעצם 'מעשי שמים' אי אפשר להם שיתבטלו כליל, שהרי קדושת בית המקדש הינו דבר שיצא מלפני השם יתברך והן "דבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם"! אלא שבעת חורבן הבית "נתעלה" ועלה בית המקדש לשמי מרומים, ונשאר שם. וזהו שנאמר בכתוב "והבית הזה יהיה עליון", רומז הוא לעליונותו של הבית, שאפילו בזמן שלא יראוהו בעיניים יוסיף הוא להתקיים בשמים למעלה.

[תפארת החנוכי, פרשת נח, ופרשת וישב]

ב. ענייני הציפייה לגאולה

כי לישועתך קוינו כל היום, ומצפים לישועה

(מתוך: תפלת 'שמונה עשרה')

בידוע הדבר, כי אחת מהשאלות הראשונות שעליהן נשאל כל יהודי עם הגיעו לפני בית דין של מעלה, הינה: "צפית לישועה"²²??

ויש להבין:

מהי בעצם נחיצותה של "ציפייה לישועה" זו מצד האדם? כלום בלעדי ציפייה זו אין הישועה מגיעה, חס ושלום?? הלוא כבר מובטחים ועומדים בני ישראל, כי באחרית הימים יהיו נגאלים מן הגלות ויצאו מעבדות לחרות, משעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול! והבטחה זו שלא על תנאי ניתנה, והינה בגדר הבטחה שאינה חוזרת ריקם. והרי זהו כידוע אחד מן י"ג עיקרי האמונה שמצווים הננו להאמין בהם, כפי שטבע רבנו הרמב"ם ז"ל: "אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח... ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא"! מה אפוא נותנת או מוסיפה לנו ציפייה תמידית בלתי פוסקת זו – ולשם מה כה נחוצה היא בחיינו??

¹⁹ ישעיה לג, ז.

²⁰ דברי הימים-א, יז-כז.

²¹ דף כ ע"ג, ד"ה ויקם.

²² השו" שבת לא, ב.

מאיר לנו בזאת, רבנו הקדוש "בית יעקב":

חכמינו ז"ל אומרים: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות"²³.

פירושם של דברים:

רצונו יתברך הינו כידוע, להשפיע תמיד חסדים טובים על עמו ישראל. והרי אם ישראל לא יהיו מרוויחים חסדים הללו תמורת מעשיהם, כי אז חסדים אלו יתקבלו אצלם בבחינת "נהמא דכסופא" (=לחם חסד), שאדם מקבלו כשהוא בוש ונכלם בקבלה זו ואינו מוצא בה נחת רוח. הלכך הירבה השי"ת לישראל תורה ומצוות, על מנת שיהיו ראויים לשכר ולרוב טובה בזכות מעשיהם הטובים, ובאופן כזה ישראל מרוויחים שכרם הטוב בצדק וביושר בבחינת "יגיע פפיה פי תאכל – אשריך וטוב לך"²⁴!

כך הוא הדבר – מנהיר רבנו הקדוש "בית יעקב" – בנוגע לנחיצות וחובה המוטלת על כל אחד ואחד לצפות לישועתן של ישראל.

שכן למרות שהישועה משמים בוא תבוא בכל עניין – אולם באם הישועה תבוא "מעצמה" מבלי השקעה ויגיע כפיים מצדם של ישראל, לא יהיה לישראל "קניין" חלק ונחלה בגאולה זו! ואיזה טעם יחוש איש ישראל, בגאולה העתידה שתגיע באופן כזה – גאולה שלא יהא לו בה חלק ונחלה, גאולה שאותה לא "הרוויח" ביושר ואשר לא "השקיע" בה כל מאומה?!

אי לכך, מוטלת החובה על איש ישראל להיות יושב ומצפה לישועתן של ישראל, וישתוקק בכל ליבו ונפשו אל הגאולה השלימה העתידה לבוא במהרה.

ובשכר ציפייה והמתנה תמידית זו בבחינת "ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא" – קונה לעצמו ממילא כל יהודי "חלק" מתוך "יגיע כפיים" שלו בישועה השלימה, שיושיע השי"ת את עם ישראל כאשר תגיע עת הגאולה העתידה במהרה בימינו – אמן כן יהי רצון!

(על פי "בית יעקב" ויקרא, פרשת תזריע, אות א)

²³ מכות כג, ב.

²⁴ תהלים קכט, ב.

באורח זו מבאר רבנו הקדוש "בית יעקב" המקרא שכתוב "ועלו מושיעים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת־הָהָר עִשׂוֹ"²⁵. ולכאורה צריך שיהיה כתוב "ועלו נושעים"??

אלא – אומר "בית יעקב" – פירוש הדברים הוא, שהישועה העתידה תתייחס אל ישראל כאלו הושיעו הם את עצמם! כל זאת בשכר הקיווי והציפוי התמידי לישועה לאורך שנות גלותם, לכן הישועה בעת בואה תתייחס אליהם כביכול בבחינת "ועלו מושיעים", היינו שהיא באה בזכות עבודת אדם.

היינו, שהשם יתברך יראה להם לישראל שהם הרוויחו ביושר הישועה שלהם על ידי פעולתם ועבודתם, בזכות זאת שלמרות כל קושי הגלות הם ציפו והאמינו שבוא תבוא הישועה וגאולה השלימה משמים, ואז יהיה קץ הגלות.

[**"תפארת יוסף"** למסכת תענית, דף טו., בשם זקנו רבנו זללה"ה]

[ב]

הקדוש ברוך הוא נוטע בישראל תקווה בכל עת לגאולה

בכל מצב ומצב שבו יהיו ישראל, אפילו בעת התגברות החושך והגלות, מכל מקום ייתן השם יתברך בלב ישראל ציפוי וקיווי לישועת השי"ת שיפדה אותם.

זאת – אומר מרן "בית יעקב" – למדים אנו מן הכתוב במאמר הנביא²⁶: "לְתֵת לְכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה!" מילא 'אחרית' מובן – אולם 'תקווה' מהי, ואיך היא 'ניתנת' לאדם?? אלא הכוונה, שהקב"ה ייטע בלב ישראל תקווה תמידית שישועתם בוא תבוא, ואף על פי שתתמהמה, עם כל זה יחכו לה עד שתבוא.

[**בית יעקב**, פרשת תולדות, עניין מט]

[ג]

עיקר הגלות – שאנו מסתפקים ב'פכים קטנים',

ואין אנו מצפים לטובתנו העיקרית

עיקר בחינת ה"גלות" אצלנו – אומר רבנו "בית יעקב" – מתבטא בכך ונובע מזאת, שאנו מסתפקים עצמנו עם "פכים קטנים" כביכול, על שום שליבנו אטום וחתום, ואיננו מצפים ומייחלים לטובה הגדולה העיקרית.

²⁵ עובדיה, פסוק כא.

²⁶ ירמיה כט, יא.

15 "בית המקדש" – אומר רבנו – הינו מקום הטובה העיקרית של אדם מישראל, לפי שהוא כולל כל הטובות! שכן "טובות עולם הזה" הינן למעשה רק בגדר 'ענפים' של החיים, בעוד שכאן בבית הגדול והקדוש שנקרא שמו יתברך עליו, היו מאירים ורוחשים "החיים" בעצמם! ועל כן היה הבית הזה שורש כל הטובות שבעולם. הלכך מכונה הינו מקום המקדש "אבן שתיה" שמשם הושתת העולם²⁷, לפי שבמקדש היה כל אחד מקבל טובתו השייכת לו מבלי טענות ותרעומת כלשהי מצדו, משום שהיה מכיר בחלקו, ולכך נאמר עליו בכתוב "וְשִׁמְתִי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו, וְלֹא יִרְגַז עוֹד"²⁸!

אי לזאת ועל מנת להגיע לגאולה השלימה, עלינו לשאוף ולייחל לבניין בית המקדש. וכבר מצינו לנביא חגי, שהיה מוכיח את ישראל טרם בניין בית שני על כך שאין הם שואפים די הצורך לבניין הבית, כמאמר לשונו: "פְּנֵה אֶל-הַרְבֵּה, וְהִנֵּה-לְמַעַט!.. יַעַן מָה נָאֵם ה' צָב-אוֹת, יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר הוּא חָרַב, וְאַתֶּם רְצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ"²⁹!

[בית יעקב, פרשת פקודי, אות יד]

[ד]

הישועה העתידה תופיע בעת שלא ייראה לישראל שום מוצא ועצה

על גלות מצרים נאמר בכתוב "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים"³⁰..

על כך דרשו חכמינו ז"ל³¹, כי פרעה לא מת ממש אלא שלקה בצרעת, ויעצו לו שריו ויועציו שישחט ילדי ישראל וירחץ בדמם, וכך תעלה לו ארוכה לצרעתו, וכן אכן עשה אותו הרשע. אודות גזירה קשה זו פרצה זעקתם הגדולה של בני ישראל לשמי מרום ואנחתם עלתה אל על ובקעה רקיעים "וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים!"

אומר רבנו "בית יעקב":

'מיתת' פרעה בעניין זה אינה מיתת הגוף, אלא נפשו היא שמתה בקרבנו, על ידי שבטל הימנו כל רגש חמלה אנושית, ונעשה רע בהחלט, וזה נקרא 'ויָמָת'.

²⁷ יומא נד, ב.

²⁸ שמואל-ב, ז-י.

²⁹ חגי א, ט.

³⁰ שמות ב, כג.

³¹ שמות רבה, א-לד.

מכיוון שנוכחו ישראל הנאנקים תחת עול שעבוד האכזרי בכך, הבינו שבמצב זה אין להם מדה לצפות אצל פרעה זה לישועה. אי לכן, כה גברה זעקתם ואנחתם מן העבודה, עד שעלתה שוועתם למרומים, ואז החלה אכן ישועתם.

וכך בזה האופן תבוא הישועה לישראל, אף בעידן הגאולה העתידה. כדרך שאומר הכתוב בשירת האזינו "פִּי יִדִּין ה' עֲמוֹ, וְעַל־עַבְדֵּיךָ יִתְנַחֵם, פִּי יִרְאֶה פִּי־אֲזֵלֶת יָד, וְאֶפֶס עֲצוּר וְעֲזוּב"³² – ומה כתוב אחרי זה? "רְאוּ עֲתָה, פִּי אֲנִי אֲנִי הוּא"³³! היינו, לאחר שיראו בני ישראל כל הנעשה מסביבם ויהיו על סף ייאוש חלילה, שידמה להם שאין שום מבוא לישועה, יאמר השם יתברך להם "רְאוּ עֲתָה פִּי אֲנִי אֲנִי הוּא, וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי" ואז יבקע אור הישועה.

[בית יעקב, פרשת שמות, אות כט]

[ה]

השם יתברך מבטיח את ישראל, כי לא ייתן להם ליפול ח"ו ברוחניות לגמרי,

בכדי שתמיד יוכלו לשוב אליו יתברך

רבנו "בית יעקב" זצ"ל כותב:

הבטחה מפורשת מסורה בידינו מפי התורה, שמעלתם הרוחנית של ישראל תישמר בגלות ותישאר בכל מצב שהם יהיו ולאן שהם רק יגיעו.

שכן זהו לשון הכתוב בפרשת התוכחה שבספר תורת כוהנים³⁴:

"וְאִף גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתֵם בְּאֶרֶץ אֲיִבִּיהֶם, לֹא־מֵאֲסִתִּים וְלֹא־גְעֻלֹתִים
לְכַלְתֵּם, לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, פִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם!"

אומר רבנו "בית יעקב":

כאן בזה הכתוב מבטיח השם יתברך לישראל, שאף בעת שיהיו בשפל המצב בגלות, לא יעזוב אותם ולא יניח אותם להתרחק מן דרך הישר, עד למקום שלא יוכלו משם לשוב אליו יתברך, חס ושלום! שכן השם יתברך הינו קובע באדם נקודה אחת, נקודת אמת של יהדות, שאף כי זעירה היא, עומדת היא בתוך האדם, ומכוחה משבח הוא תמיד להשם יתברך.

³² דברים לב, לו.

³³ שם, לט.

³⁴ ויקרא כו, מד.

על דרך זה מבואר ב"זוהר הקדוש"³⁵ על הפסוק "בְּרַח דְּוִדִי, וּדְמָה-לְךָ לְצַבִּי אוּ
לְעֶפְרַיִם הָאֵילִים"³⁶.. אמר רבי שמעון: אין היה בעולם עושה כמו הצבי או כמו
עופר האילים – בזמן שהוא בורח, הולך מעט מעט ומחזיר את ראשו למקום
שיצא ממנו, ולעולם תמיד הוא מחזיר את ראשו לאחוריו! [=ע"כ] היינו,
שהצבי ועופר האילים תמיד מחזיר ראשו ובודק, אם לא התרחק יתר על
המידה, באופן שיידע אחר כך לחזור אל מקומו הראשון...

וזו הנקודה, אומר "בית יעקב", אינה בגלות בשום זמן ובשום מקום, שאין
הגלות חלה עליה, שהשם יתברך בודק תדיר 'היכן האדם' והוא מאיר לאדם
'פירושים וביאורים' בזו הנקודה, כדי שיישאר לאדם השגה ותפיסה בו יתברך.

[בית יעקב, פרשת בחקותי, אות צח]

ג. ענייני גאולה העתידה

[א]

הקב"ה בונה את ירושלים במשך כל הגלות מסבלות ישראל

"בְּנֵה יְרוּשָׁלַם ה'"... (תהלים קמ"ז, ב)

"בונה ירושלים ה'" – כתוב זה, בלשון "הווה" נאמר.

פשוטו כלשונו, הינו: שבהווה ממש, בזמננו ובימינו אלה, השם יתברך הינו
"בְּנֵה יְרוּשָׁלַם!" שכן "ירושלים של מעלה" הולכת ונבנית במשך כל הזמן,
ולאורך כל שנות הגלות – עדי יגיע זמנה במהרה להיגלות ולהיראות אף
בתוככי "ירושלים של מטה".

ואבני הבניין של "ירושלים של מעלה" – ממה נעשות?? כלום ניתן לדמות
בנפשנו, כי השי"ת הולך ובונה את ירושלים הקדושה ואת חומותיה מאבני גיר
גשמיות גרידא – מחומרי בניין פשוטים וחומרניים??

אומר על כך רבנו הקדוש בעל "בית יעקב":

ירושלים של מעלה – אומר רבנו הקדוש – הולכת היא ונבנית מתוך אותה
מידת "סבלנות" ומאותו "סבל" יהודי עמוק ואין-סופי, של כלל ישראל!!

³⁵ שמות דף יד ע"א.

³⁶ שיר השירים ח, יד.

שכן ישראל קדושים, למרות פיזורם בין אומות העולם שנידחים המה "בארבע כנפות הארץ" ושרויים בין גויי הארצות ואומות העולם, שונאי ישראל וחורשי רעתם, המצירים צעדיהם על כל צעד ושעל. והלא אינספור נהרות דם ודמע שהוקזו, תשפוכת דם צדיקים וצדקניות ותינוקות של בית רבן שנשפך דמם כמים בידי בני עוולה, בגין היותנו בני עם סגולה כמאמר הכתוב "פִּי־עֲלִיף הֲרַגְנוּ כָּל־הַיּוֹם"³⁷!

והנה למרות כל זאת, צאו וראו בגודל הפלא – כי מתחזקים המה זרע ישראל קדושים בני אברהם יצחק ויעקב, ונאחזים בכל כוחותיהם באצבעות ובציפורני ידיהם – בתורה ובמצוות ובעבודת השם, ואינם שוכחים מן שמו יתברך חלילה, כלל וכלל! משכימים ומעריבים הם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, עוסקים בתורה, בצדקה ובחסד, ומחנכים הם צאצאיהם, ילדי תשב"ר שלא טעמו טעם חטא, לחיים של תורה וקיום מצוות ולדביקות בו יתברך, כדבר האמור בשירי עוזר³⁸:

"כָּל־זֹאת בְּאֵתְנוּ, וְלֹא שְׂכַחְנוּךָ, וְלֹא־שָׁקַרְנוּ בְּבְרִיתְךָ"!!!...

מוסיף רבנו הקדוש "בית יעקב":

זהו שהיה דוד המלך נושא תפלה לפני הקב"ה, באומרו:

"הִיטִיבָה בְּרִצּוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם"³⁹!

היינו, שאנו מתפללים ונושאים עינינו למרום לאמור: ריבון העולמים, "היטיבה ברצונך את ציון"! אין "ציון" אלא ישראל, כמה שנאמר "וְלֹא־אִמַּר לְצִיּוֹן עֲמִי־אֶתָּה"⁴⁰. הכוונה היא שאנו נושאים תפלה לפני בורא עולם, כי "יאסוף" את "רצונם" הטוב של ישראל בקב"ה, החפצים בו יתברך (= "ברצונך"! – ועם "רצונות" הללו עצמם יהיה השם יתברך בונה ירושלים – "תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם"!!!)

("בית יעקב" על ויקרא, פרשת צו)

³⁷ תהלים מד, כג.

³⁸ תהלים שם, יח.

³⁹ תהלים נב, כ.

⁴⁰ ישעיה נא, טז.

[ב]

לעתיד יהיה לפלא איך ישראל סבלו כל כך הרבה

ונשארו נאמנים אל השם יתברך

"לעתיד לבוא עם בוא הגאולה" – אומר מרן "בית יעקב" – יהיה הדבר לפלא בעיני ישראל עצמם, כיצד עמדו וסבלו הם עד הנה עול הגלות וייסוריו הרבים.

שכן כך יאמר נביא ה' בפסוק "פִּי יִפְּלֵא בְּעֵינֵי שְׂאֵרֵיט הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם, גַּם בְּעֵינֵי יִפְּלֵא, נְאֻם ה' צְבָאוֹת"⁴¹!

אך לאמתו של דבר, זה הדבר בא מכוח השם יתברך, המעניק ונותן כוח סבל וסבלנות לעם ישראל כדי שיוכלו לעמוד בצרות הגלות כדרך שמבואר במדרש⁴² "כשבאין ישראל לבתי כנסיות ובתי מדרשות ושומעים ייעודי הנביאים, מתחזקים ומתנחמים ואינם שומעים לאומות המונים אותם לאמור, איה טובתכם מהבטחת רב טוב הצפון לישראל?!.. רק שבעולם הזה סובלים בני ישראל כל מה שעובר עליהם, ובשכר זאת זוכים המה לעתיד לבוא לכל הטוב הצפון ולימות המשיח ולחיי עולם הבא.

[בית יעקב, פרשת תשא, אות סב]

[ג]

עניין משיח שנולד בעת חורבן הבית, להורות כי לא ייטוש ה' עמו לרגע

ב"מדרש איכה"⁴³ על הפסוק "פִּי־רַחֵק מִמְּנֵי מְנַחֵם מְשִׁיב נֶפְשֵׁי"⁴⁴, מובאות דעות שונות לגבי שמו של המשיח, כאשר לדעה אחת 'מנחם' שמו, שאודותיו נאמר בכתוב "פִּי־רַחֵק מִמְּנֵי מְנַחֵם".

ומסופר עוד שם במדרש מתקופת חורבן הבית, אודות מעשה באיש אחד שהיה חורש שדהו, געתה פרתו. עבר לפניו ערבי אחד, אמר לו מה הנך, יהודי או נוכרי?? אמר לו: התר שורך, והתר את המחרשה! שאל לו, למה? אמר לו הערבי: 'אי אתה יודע שחרב בית המקדש של היהודים? ויש לך לבטל מלאכתך ולהתאבל, וגם לברוח מן האויבים! שאל היהודי: 'ולך מניין זאת? [=שהיה רחוק ממקום החורבן ולא ידע מכלום] ענה הערבי: 'מגעית פרתך שמעתי זאת!'

⁴¹ זכריה ח, ו.

⁴² איכה רבתי, פרק ג.

⁴³ פרשה א, טז, סימן נא.

⁴⁴ איכה א, טז.

והנה בעוד שהיה מתעסק ומדבר עמו, הפרה הייתה מצעקת צעקה אחרת. אמר לו אותו ערבי: חזור וקשור שורך וצמדך, שבשעה זו נולד מושיעם וגואלם של ישראל! ומה שמו? שאל. מנחם בן חזקיה שמו, ומקומו בבית לחם!
[ע"כ]

מעיר על כך מרן בעל "אורחות חיים":

עניין הדבר שביום שנחרב בית המקדש, בו ביום נולד הגואל, להורות לנו בא כי אורו יתברך אינו נפסק מישראל לעולם, בשום זמן מן הזמנים, אפילו בגודל ההסתר כמו חורבן הבית! ומכיוון שמסתלק האור במקום אחד, מן ההכרח כי "ובא השמש-וזרח השמש", שהגאולה והאור ישוב אז להתנוצץ במקום אחר.

[סוד ישרים, אחרון של פסח, אות ד]

[ד]

ישועת ישראל העתידה תהיה בעניין כזה,

שיתגלה למפרע שלא היו משועבדים תחת האומות כלל

כתב רבנו הגאון הקדוש בעל "בית יעקב" זללה"ה:

בישועה שאירעה בתורה לשבטים, עם התגלותו של אחיהם יוסף, נרמז לנו מעין הישועה העתידה לבוא עלינו במהרה בימינו.

שכן באותו זמן נודע ונתגלה להם לשבטים, שכל ההרפתקאות והוויכוחים שעברו עליהם עד כה, היו בעצם מול אחיהם עצמם ובשרם הדורש טובתם, ומעולם לא עלה עליהם ממשלת אדם זר ולא סבלו שום גלות, ועלילת הגביע היה רק כאח שמשחק עם אחיהו כביכול. וכל הדברים מאת ה' יצאו!

'ואמר אאמו"ר הגאון הקדוש [מי השלוח] זצלה"ה, שזה הוא מעין דוגמה מן ישועת העתיד, שאז יתברר שמעולם לא עלה על ישראל עול משום בריה, ואף לפי שעה לא סבלו לאמתו של דבר כלל ולא השתעבדו ביד שום אומה ולשון – מה שאין הדבר כלל בשכל האדם להשיג כזאת בעולם הזה!

שהנה לאחר שנתוודע יוסף לאחיו, עם כל זאת השיג כל אחד בדעתו כי סבלו ייסורים "לפי שעה" בטרם שנתוודע להם, ונראה להם שהם עומדים תחת יד עכו"ם מלך מצרים. לא כן לעתיד, אז יאיר להם השי"ת את הישועה גם לפי תפיסת האדם, היינו שישגי אז כל אדם מישראל שבעצם לא סבל

כלל מעולם, אף לפי שעה! ויהיה זה בבחינת הכתוב⁴⁵ "והושבותים פי רחמתים - והיו פאָשר לא זנחתיים!" [=ייראה אז כאלו לא זנחתיים מעולם. רש"י]

וזוהו שמבואר בש"ס⁴⁶, שלעתיד לבוא כשיופיע הקב"ה עלינו ויגאל את ישראל, מיד יהיו ישראל נושאים עיניהם למרום ואומרים "פי אַתָּה אָבִינוּ... גוֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֹךְ"⁴⁷! מזאת נראה, שבעין תפיסתם ישיגו הם בעצמם שמעולם לא סבלו עול גלות כלל, ולא השתעבדו לשום אומה ולשון! ורק השם יתברך הוא אשר מִלְךְ עליהם, והוא מִלְךְ עליהם, וה' ימלוך לעולם ועד! ולזה יאמרו אז "אַתָּה ה' אָבִינוּ גוֹאֲלֵנוּ - "מֵעוֹלָם שְׁמֹךְ"!

(בית יעקב, פרשת ויגש, אות יב; ועיין עוד שם, אות י)

%%%%%%%%%

"וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב..."

ציור ישן מירושלים העתיקה תובב"א

⁴⁵ זכריה י, ו.
⁴⁶ שבת פט, ב.
⁴⁷ ישעיה סג, טז.

למעלה: יהודים מתפללים ליד הכותל המערבי, שנת תר"פ בערך

[מתוך: אוסף הספרייה הלאומית]

למטה: 'שער יפו' בעיר העתיקה, לפני 130 שנה בערך [מתוך: אוסף וורמן]

למעלה: כותל המערבי, מלפני כ-120 שנה; **למטה:** אזור הכותל והר הבית, מלפני כשבעים שנה

תמונה עתיקה של יהודים בתפלה ליד "כותל המערבי",

משנת תרל"ה בערך

"הַטִּיבָה בְּרִצּוֹנָךְ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם!"

"הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֶדֶם!"